

“İQTİSADI İSLAHATLAR”
elmi-analitik jurnal

**İNNOVASIYA FƏALİYYƏTİNİ
STİMULLAŞDIRAN
BEYNƏLXALQ ƏHƏMİYYƏTLİ
VƏ MÜSTƏQİL TƏHSİL,
TƏDQIQAT VƏ İŞLƏMƏLƏR
(İNKİŞAF) MƏRKƏZİNİN
YARADILMASI**

№ 1 (2)

Gülnarə SƏLİMOVA,
İqtisadiyyat Nazirliyi İqtisadi İslahatlar
Elmi Tədqiqat İnstitutu

Aygün SƏLİMOVA,
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti

İnnovasiya fəaliyyətini stimullaşdıran beynəlxalq əhəmiyyətli və müstəqil təhsil, tədqiqat və işləmələr (inkişaf) mərkəzinin yaradılması

Gülnarə SƏLİMOVA,
İqtisadiyyat Nazirliyi İqtisadi İslahatlar Elmi Tədqiqat İnstitutu

Aygün SƏLİMOVA,
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti

XÜLASƏ

Məqalədə innovasiya fəaliyyətini stimullaşdıran beynəlxalq əhəmiyyətli və müstəqil təhsil, tədqiqat və işləmələr (inkişaf) mərkəzinin (TTİM) yaradılmasının əsas məqsədi, innovasiya və texnoloji inkişafın dünya istiqamətləri, innovativ inkişafın mənfi tendensiyaları və riskləri göstərilmiş, yeni inkişaf modelinin yaradılması məsələsi, modelin inkişafı üçün tələblər təqdim edilmişdir. İşlənilmiş modelin əhəmiyyətli cəhətləri qeyd olunmuşdur. Məqalədə həmçinin TTİM yaradılmasından gözlənilən təsirlər (effektler), yaradılması mərhələləri öz əksini tapmışdır.

Açar sözlər: *innovasiya, inkişaf, təhsil, tədqiqat, mərkəz, elmi park, klaster, texnopark.*

GİRİŞ

Hazırda dünyada gedən siyasi və iqtisadi proseslər ölkə iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətini artırmaq, idxaldan asılılığı azaltmaq, ixrac yönümlü qeyri-neft iqtisadiyyatının əsaslı inkişafını təmin etmək, insan kapitalından səmərəli istifadə etmək kimi prioritetlərin ön plana çəkilməsini zəruri edir. Bu baxımdan həyata keçirilən iqtisadi siyasətin və islahatların davamlılığını təmin etmək üçün iqtisadiyyatın mövcud vəziyyətinin dərin təhlili və yeni iqtisadi inkişaf strategiyasının hazırlanması məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev "Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritəsinin başlıca istiqamətləri" haqqında sərəncam vermişdir. Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın 11 sektoru üzrə strateji yol xəritəsinin başlıca istiqamətləri"nin təsdiqi və bundan irəli gələn məsələlər bu sərəncamın icrası məqsədilə hazırlanmışdır. "Azərbaycan Respublikasında kiçik və orta sahibkarlıq səviyyəsində istehlak mallarının istehsalına dair Strateji Yol Xəritəsi"ndə Azərbaycanda davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsində kiçik və orta sahibkarlığın əsas hərəkətverici amilə çevrilməsi qarşıda duran əsas məsələlərdən biri kimi qeyd olunmuşdur [1].

Dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin əksəriyyətində kiçik və orta sahibkarlıq (KOS) subyektləri iqtisadi artımın və məşğulluğun təmin edilməsində aparıcı mövqeyə malikdirlər və innovasiyalı fəaliyyətin təşkilində əhəmiyyətli təcrübə toplamışlar. Elmi tədqiqatların istehsalat tətbiqinin müxtəlif formaları yaranmışdır (öz-özlüyündə texnologiyalar əgər onların praktik istifadəsi, yəni texnologiya kooperasiyası, ölkələrarası texnologiya ötürməsi, ərazi elmi-sənaye kompleksləri yoxdursa heç kəsə lazım deyil). Ancaq texnoparklar öz fikrinə görə yarım əsr əvvəl düşünüldüyü kimi, elə indi də dünyada ən sürətli templərlə inkişaf edir. Qərbdə onlar konkret müştərilər, hətta işin istiqamətlərini texnoparklara şərt kimi qoymayan təsisçilərdən azaddırlar. Avropa və amerika texnoparkları istənilən sərbəst kommertiya firmanın prinsiplərini - iqtisadi səmərəliliyi rəhbər tuturlar və müvafiq olaraq müştəriləri seçirlər.

Təşkilati, metodoloji, ərazi elmi-texniki və istehsal sistemlərinin inkişafının informasiya mərkəzi kimi avropark fikri Fransada və Avropa ölkələrində innovasiya fəaliyyətinin sürətlənməsinə və texnoloji inqilabın təsiri altında inkişaf edən ölkələrdə istehsalın yenidən qurulmasına əhəmiyyətli təsir göstərir. Müasir Avropanın təcrübəsi və xüsusilə də Almaniya təcrübəsi onu göstərir ki, texnoparkların yaradılması böhran vəziyyətlərindən çıxışın və dirçəlişin səmərəli mexanizmidir. İqtisadi cəhətdən müvəffəqiyyətli regionlar, yüz minlərlə yeni iş yerləri onların fəaliyyətinin nəticəsidir. Hər hansı yüksək texnologiyalı sahədə lider olmağı arzulamış dövlət onu öz ərazisində inkişaf etdirməlidir [2].

İnnovasiya fəaliyyətini stimullaşdıran beynəlxalq əhəmiyyətli və müstəqil təhsil, tədqiqat və işləmələr (inkişaf) mərkəzinin yaradılması (Novosibirsk nümunəsində).

1. YARADILIŞIN ƏSAS MƏQSƏDİ ölkədə qlobal elmi və texnoloji rəqabət aparmaq imkanı verən dünya səviyyəli bir elm, təhsil və texnologiya mərkəzi yaratmaqdır. TTİM bütün ölkə üçün elmin və texnoloji inkişafın əsas hərəkətvericilərindən biri olmalıdır. 2022-ci ilə qədər perspektivdə məqsədlər:

- Fundamental elmin, təhsilin, yüksək texnologiyalı biznesin effektiv qarşılıqlı mexanizmini həyata keçirən yeni inkişaf modelini yaratmaq, inkişaf etdirmək və işləmələrin ticariləşdirilməsini təmin etmək;

- Yenilikçi proseslərin intensivliyini, yüksək texnologiyalı məhsulların rəqabətliyini və dünya bazarlarında effektiv təşviqatın artmasını təmin edir. İlk növbədə, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları, biotexnologiya, alətlərin istehsalı, materialların istehsalı və emalı, nanotexnologiyalar, yeni enerji və enerji qənaət texnologiyaları, güc elektronikasısı, şəhərsalma və ev-tikinti texnologiyaları, təşkilati texnologiyalar kimi sahələr birinci yer tutur. Yeni texnoloji standartları müəyyən edən irəliləyişlərin, aparıcı bazar formalaşdıran məhsulların və yüksək texnologiyaların yaradılmasını təmin edir;

- Əsas elm, yüksək texnologiyalı işləmələr və yenilikçi bizneslə sıx inteqrasiya vasitəsilə fəal öyrənmənin müasir formalarının (interfeys qruplarının dizayn işi, real innovativ layihələr və s.) iştirakı ilə təhsilin yeni keyfiyyətinin təmin edilməsi, kadrların istəklərinə yönəldilməsi ilə təhsil proqramlarının daimi yenilənməsi yenilikçi müəssisələr;

- Qısa müddətdə yenilikçi şirkətlərin böyük müəssisələrin dəyər zəncirinə daxil edilməsini təşviq etmək;

- Ölkədə sənaye istehsalının məhsuldarlığının 2-2,5 dəfə artmasını təmin etmək;

- Gənclərin gələcək perspektivləri, yeni cəlbedici iş yerləri, sosial lift sistemləri yaratmaq;

- Şəhər və regionların sosial-iqtisadi inkişafına, o cümlədən ölkənin aglomerasiyasının mənzil və sosial infrastrukturunun inkişafı, yüksək texnoloji sektorda fəaliyyət göstərən gənclər üçün bölgənin həyat keyfiyyətini və cəlbediciliyini artırmaq;

- Investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması və regionda innovasiya biznesinin rahatlığını əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırmaq, böyük yüksək texnologiyalı korporasiyaların əraziyə cəlb olunmasını təmin etmək məqsədi daşıyır.

2. İNNOVASIYA VƏ TEXNOLOJİ İNKİŞAFIN DÜNYA İSTİQAMƏTLƏRİ

İndiyə qədər İnnovasiya Mərkəzlərinin (Texnoparklar, Elm şəhərləri, Texnopolis) yaradılması dünyanın bir çox yerində yüksəliş və eniş məruz qalmışdır. Analitiklərin fikrincə, bu tendensiya ümumilikdə elmi tədqiqatların, mühəndislik işlərinin və sahibkarlıq fəaliyyətinin qarşılıqlı təsirini yeni səviyyəyə gətirmək cəhdidir. İlk dəfə XX əsrin 50-ci illərində baş vermişdir. Hər Mərkəzin tarixi unikalıdır, çünki müəyyən bir tapşırıq hər bir əraziyə və hətta bütün ölkəni inkişafın yeni bir səviyyəsinə gətirmək üçün bir neçə texnoloji struktur vasitəsilə "sıçrayış" a qədər həll olunub.

Hal-hazırda bütün dünya inkişaf etməkdə olan yeni innovativ modelləri, informasiya idarəetmə texnologiyalarının yaradılması və yeni bilik iqtisadiyyatına daxil olmaq yollarını axtarır. Qərb nümunələrinin birbaşa kopyalanması artıq bir məna bildirmir. Yeni texnologiyaların yaradılması, pilot zavodları və AR-GE sahələrinin inkişafı sahəsində ixtisaslaşan xüsusi bir qrup yaratmaq perspektivli görünür.

TTİM qurulması üçün ən əhəmiyyətli element Akademikşəhərciyin xüsusiyyətlərinə cəmlənməsidir. Bu zaman, dünya təcrübəsində ən əhəmiyyətli hesab olunan parametrlər qeyd olunmalıdır:

- Poly(çox)-obyektivlik və biliklərin ötürülməsi imkanı.

- Yaradılmış davamlı ictimaiyyət, sosial şəbəkə.

- Elmi tədqiqatların kommersiyalaşdırılması təcrübəsi.

- Təhsilin xüsusi keyfiyyəti.
- Sənayenin yüksək konsentrasiyası.
- Klasterlərin formalaşması üçün şərtlər.
- Ölkənin coğrafi mövqeyi.

İnnovativ inkişafın mənfəət tendensiyaları və riskləri:

- Mövcud sənayeden yüksək texnologiya üçün böyük miqyaslı sifarişin olmaması.

Yerli sənaye istehsalının çoxu 3-üncü və 4-üncü texnoloji əmrlərə, daha az hissəsi isə - 5-ciyə (elektronika, telekommunikasiya, lazer qurğuları, biotexnologiya) aiddir. Eyni zamanda dünyanın 6-cı texnologiya qaydasına keçid nümunələri var (nanoelektronika, genetik mühəndislik, yeni enerji mənbələri, yeni nəsəl kompüter və kompüter şəbəkələri və s.).

- İnnovasiya Mərkəzinin mühəndislik və idarəetmə komponentlərinin çatışmazlığı.
- İnnovasiya fəaliyyətinin subyektləri arasında qarşılıqlı əlaqələndirmə çətinlikləri.
- Akademik şəhərcik sisteminin məhdudluğu.

Bu gün üçün iş yerləri praktiki olaraq işğal edilir, kanal təşkil edilmir, yeni şirkətlər kifayət qədər keyfiyyətli və yeni yerlər yaratmırlar.

- Məlumat çatışmazlığı.
- Elmi və innovativ subyektlərin hüquqi ayrılıqlarının və təhsil fəaliyyətinin risklərə aid olması.

□ Risklərə əqli mülkiyyət obyektlərinin verilməsi və yaradılması sahəsində əməkdaşlığı çətinləşdirən elmi-innovasiya və təhsil fəaliyyətinin subyektlərinin hüquqi çəkişmələrini aid etmək olar.

Torpaqdan, daşınmaz əmlakdan, dövlət-özəl tərəfdaşlığın bizneslə inkişafı ilə bağlı məsələlərin həllində çətinliklər mövcuddur.

3.YENİ İNKİŞAF MODELİNİN YARADILMASI MƏSƏLƏSİ. MODELİN İNKİŞAFI ÜÇÜN TƏLƏBLƏR

Yeni inkişaf modeli mövcud elmi və texnoloji inkişafın ticariləşdirilməsində maneələri aradan qaldırmalı, iqtisadiyyatın inkişafı üçün texnoloji irəliləyişləri təmin etməlidir.

Təkmilləşdirilmə (əlavə, tamamlama) qarşılıqlı faydalıdır, çünki aşağıdakıların hesabına innovativ modellərin inkişafının intensivləşdirilməsi üçün şərait yaradır:

- innovasiya siyasətinin koordinasiyası
- marketinq siyasətinin koordinasiyası
- əməkdaşlıq sistemlərinin yaradılması
- vahid bilik bazalarının yaradılması
- şəbəkə rabitəsi və layihənin idarə olunması üçün vahid platformanın yaradılması
- idarəetmə texnologiyalarının ötürülməsi və s.

Strateji Araşdırmalar Mərkəzi çərçivəsində hazırlanan yeni inkişaf modeli:

1. İnnovasiya fəaliyyətinin subyektləri arasında qarşılıqlı əlaqə mexanizminin nümayiş etdirilməsi də daxil olmaqla, layihənin həyata keçirilməsinin mümkünlüyünü əsaslandırmaq; Bu, özünü təşkil edən inkişaf prosesinin başlanması üçün lazım olan və kifayət qədər olan bir sıra sistem, modelin mərhələli şəkildə həyata keçirilməsi ssenarilərini göstərməlidir.

2. Dünya elmi və texnoloji inkişafın, iqtisadi və geosiyasi dinamikanın tendensiyalarını nəzərə almaq;

3. Aşağıdakı sistemlərin bütövlüyünü müəyyənləşdirməkdir:

- ölkədə yeni bir iqtisadiyyat üçün yüksək ixtisaslı kadrların olmaması problemini həll edən və inkişaf etmiş ölkələrin (Yaponiya, İsrail, Fransa, Almaniya və s.) tələbələri üçün cəlbedici olan yeni keyfiyyətli təhsil;

- uzunmüddətli (30-50 il) tədqiqat və inkişaf proqramlarına malik elmi tədqiqatların bir sistemi;

- yüksək texnologiyalı dünya bazarlarına daxil olmağa və yeni texnoloji standartlar yaratmağa imkan verən yüksək texnologiyalı firmaların davamlı və böyüyən istehsalını təmin

edən elm, mühəndislik, təhsil, idarəetmə, istehsalın birgə təşkil edilməsi;

- maliyyə axınının müsbət dinamikası və bütövlükdə sistemin kapitallaşdırılmasını təmin edən iqtisadi və hüquqi mexanizmlər;

- sistemin bütün əsas qurumlarının qarşılıqlı maraqlarının balansını və qarşılıqlı faydasını, eləcə də sistemin sabitliyini dünya səviyyəsində siyasətlərin həyata keçirilməsində effektivliyini təmin edən effektiv idarəetmə.

TTİM yaradılması əsas subyektlər arasında qarşılıqlı əlaqələri yenidən qurmalı və inkişafı başlatmalıdır. Bu aşağıdakı şərtlərlə əldə olunmalıdır:

1) Əsas subyektlərin hər birinin maraqlarının tarazlığının təmin edilməsi;

2) İnnovativ inkişaf üçün əlverişli hüquqi və iqtisadi şəraitin yaradılması;

3) Yığılmış sistem problemlərini, ziddiyyətləri və çətinlikləri aradan qaldırmaq.

İnkişaf edilən modelin ən əhəmiyyətli nöqtələri: birinci səviyyəli mexanizm və ikinci səviyyəli mexanizmdir. Modelin bazası təhsil, elmi və texnoloji, innovasiya və istehsal toplanmasının mövcud resurslarıdır.

Birinci səviyyənin mexanizmi inkişaf hərəkətvericisi sistemidir.

İnkişaf hərəkətvericiləri sisteminə daxil olur:

a) Strateji Layihələrin Bürosu;

b) Analitik və marketinq siyasəti agentliyi;

c) Yenilikçi biznes qrupları sistemi;

d) Akademikşəhərcikdə mühəndislik və Texnologiya (MT) İnstitutu;

e) İdarəetmə səlahiyyətləri mərkəzi (İSM).

İkinci səviyyənin mexanizmi inkişaf edən hərəkətvericiləri tək bir sistemə birgə təşkil etmək və onların modelinin əsas səviyyələri arasında qarşılıqlı əlaqə yaratmaq məqsədi daşıyır. Bu mexanizm aşağıdakılardan ibarətdir:

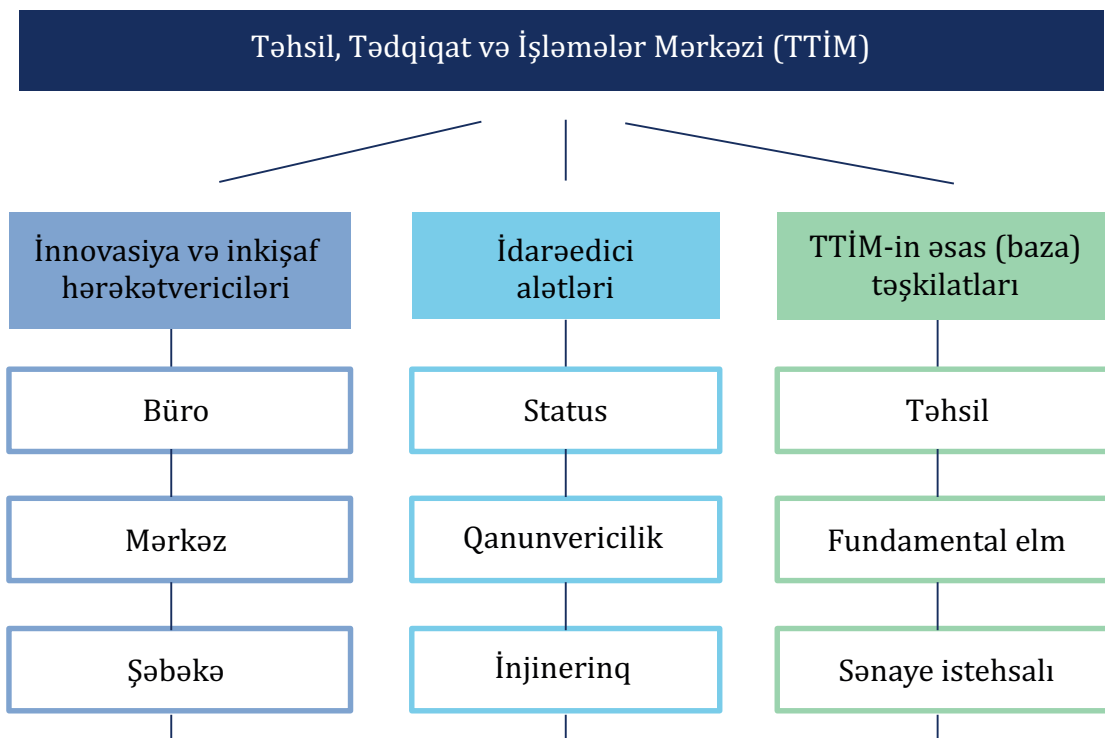
■ TTİM-nin statusu və müvafiq hüquqi dizayn və idarəetmə sistemi.

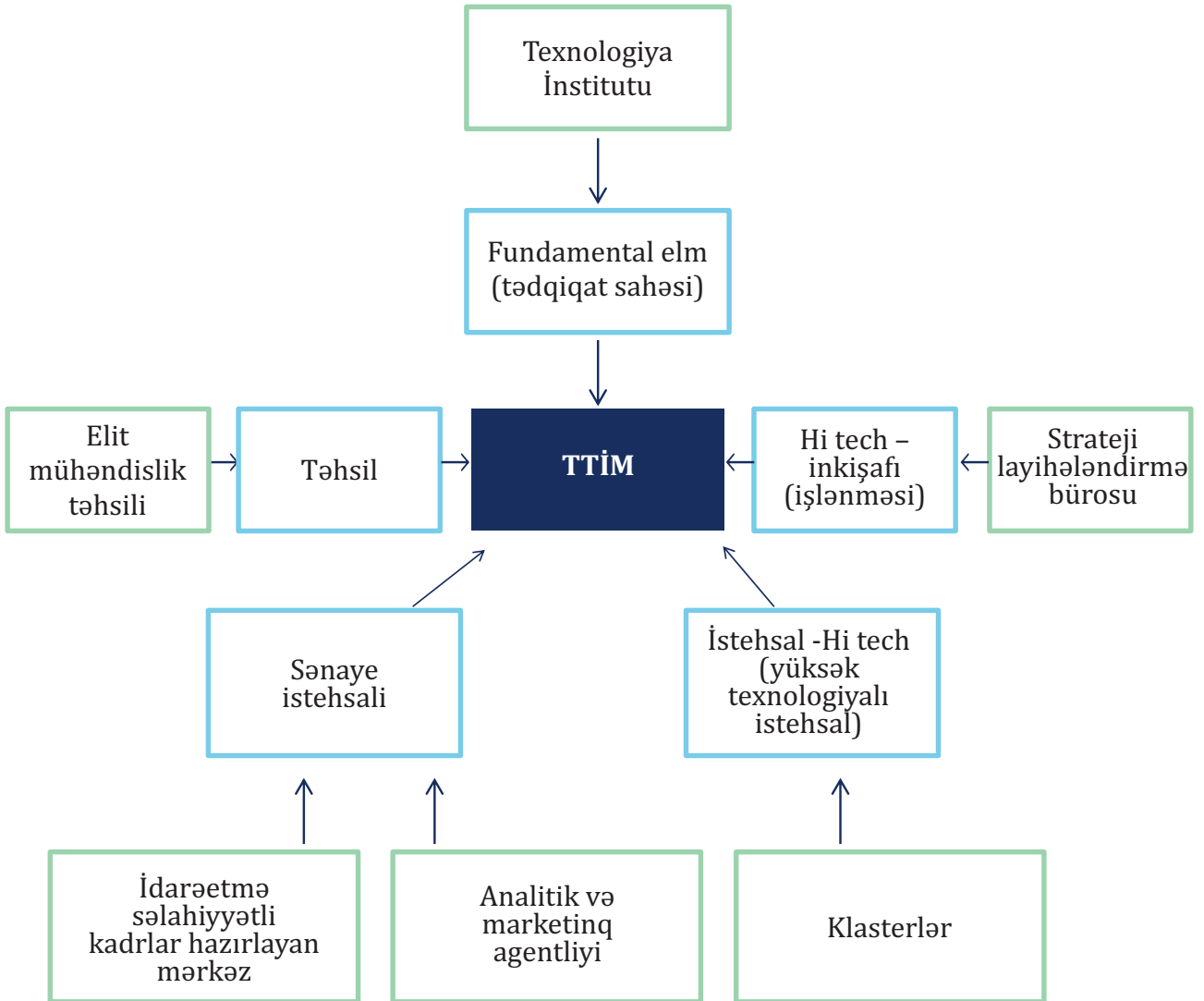
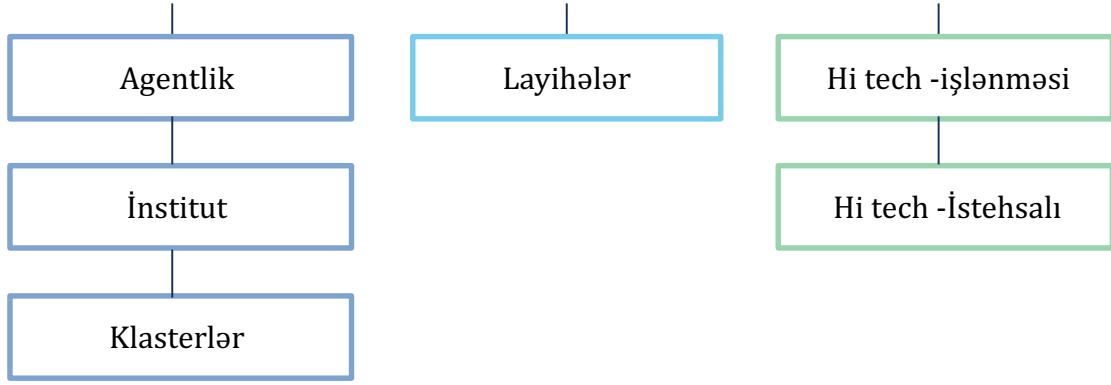
■ TTİM-in səfərbərliyini, mərkəzdə innovasiya və inkişaf proseslərinin yerləşdirilməsi üçün əlverişli şəraiti təmin edən xüsusi qanunvericilik.

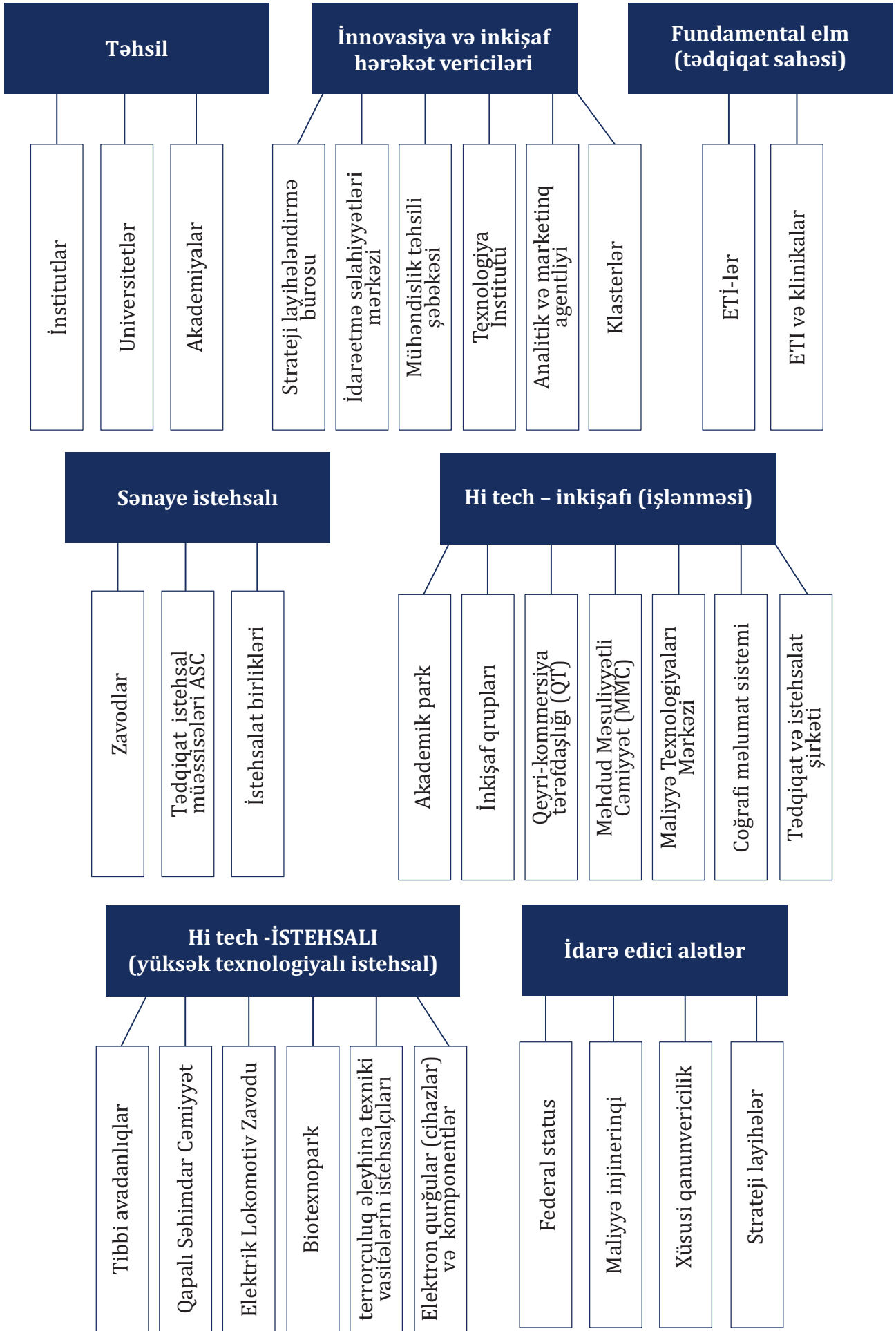
■ Layihələr-lokomotivlər və layihə idarəetmə sistemi.

■ Müxtəlif vasitələrdən istifadə edən məsələn, innovasiya və inkişaf fondunun (fondların) yaradılması daxil olmaqla maliyyə injinerinqi.[3]

Ümumiyyətlə, TTİM sistemi aşağıdakı sxemdəki kimi təmsil oluna bilər:

Hazırlanan inkişaf modelinin xüsusiyyətlərindən biri də nəzəri tədqiqatla paralel olaraq, yüksək texnologiyalar sahəsində aktual layihə ilə bağlı əsas subyektlər arasında kommunikasiyanı yaradan bir sıra praktiki tədbirlərin həyata keçirilməsidir. Bu zaman subyektlər tərəfindən yeni gündəm mövzusunun hazırlanması, hədəflərin qoyulması, yeni model çərçivəsində qarşılıqlı layihənin qurulması, elmi biliklərin inkişafı və kapitallaşdırılmasına yönəlmiş birgə fəaliyyət üçün yeni qaydaların kollektiv qəbul edilməsi və inkişaf etdirilməsi aktuallaşır. Model üzərində nəzəri və praktiki işlərin ardıcıl deyil, eyni zamanda daxil edilməsi, innovasiya prosesində model tərtibatçıları və iştirakçıları arasında məlumat mübadiləsinin prosesini kəskinləşdirir, bu isə modelin tətbiqi müddətini azaltmağa imkan verəcək və modelin keyfiyyətini artıracaq.

4. İŞLƏNİB HAZIRLANMIŞ MODELİN ƏHƏMİYYƏTLİ CƏHƏTLƏRİ

TTİM üçün yeni inkişaf modeli aşağıdakı əhəmiyyətli xüsusiyyətlərə malik olmalıdır.

- Mövcud resursların inteqrasiyası
- Yeni iqtisadiyyatın eksperimental sahəsi
- Uzunmüddətli dəyər zənciri ilə əlaqəli strategiyalar
- Klaster siyasətinin həyata keçirilməsi
- Strateji irəliləyiş layihələri - lokomotivlər
- Təhsilin keyfiyyətli inkişafı
- Yeni biliklərin yaranması üçün davamlı mexanizmlər: elmi, mühəndislik, idarəetmə

bilikləri

Uzunmüddətli dəyər zəncirləri içərisində elmi araşdırmaların və texnoloji inkişafın nəticələri, yüksək reallaşma və son məhsulun istehlak bazarında sərbəst buraxılması ilə əlaqədar tələb olunur. Sənaye inkişafı layihəsi çərçivəsində ilk növbədə iki növ strategiyaya diqqət yetirmək olar:

(1) böyük şirkətlərin dəyər zəncirlərinə daxil edilməsi;

(2) yeni texnoloji sinifin dəyər zəncirlərinin yaradılması.

TTİM inkişaf modeli hər iki strategiyanın həyata keçirilməsini təmin etməlidir.

Yeni bilik iqtisadiyyatının formalaşması və inkişafı layihəsi çərçivəsində TTİM-in inkişafı hesab ediləcək yeni strategiyaların ortaya çıxması mümkündür.

Strategiya (1). Ölkəyə qlobal oyunçuların cəlb edilməsi, hansılar ki, yenilikçi inkişaf üçün löbər şirkətləri kimi çıxış edəcək. Bu strategiya dünyanın aparıcı yüksək texnologiyalı şirkətlərinin bir sıra R&D mərkəzlərinin ölkədə yerləşdirilməsini nəzərdə tutur. Öz növbəsində qanunvericiliyin, infrastrukturun şərtlərinin, yüksək ixtisaslı kadrların mövcudluğunun, marka ərazisinin təşviqi, yüksək texnologiyaların inkişafı və s. kimi əlverişli investisiya mühitinin yaradılması tələb olunur.

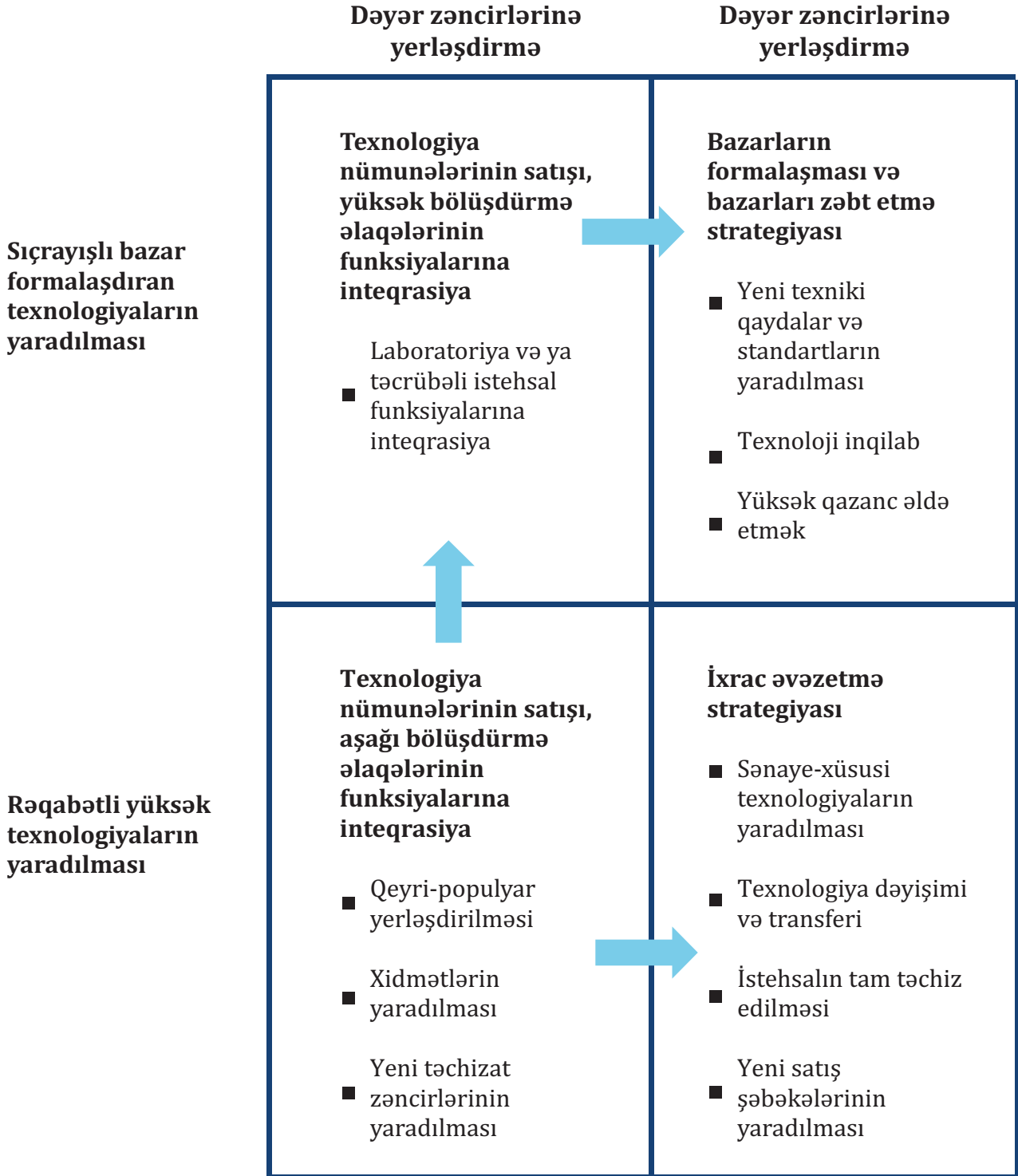
Strategiya (2). Dünya təcrübəsi göstərir ki, müasir şəraitdə yeni inkişaf dalğasını təmin edən zəncirlər özbaşına yaranmır, lakin layihələr kimi süni şəkildə yaranırlar. Təhsilin, tədqiqatın və inkişafın mərkəzi sistemində fundamental elmin dəstəklənməsi ilə gələcək nəsillərin texnoloji strukturlarında yeni bir sinifin dəyər zəncirlərini layihələndirmək və yaratmaq üçün institusional mexanizmlər yaratmaq lazımdır.

Yeni inkişaf modeli üçün bu tələb kompleks xarakter daşıyır. Bu, tək-cə fərdi təsərrüfat subyektlərinin əməkdaşlıq və zəncirlər yaratma fəaliyyəti ilə deyil, həm də "qabaqcıl" idarəetmə texnologiyaları ilə bağlıdır.

İdarəetmə bacarıqlarını artırmaq və idarəetmə texnologiyalarının özlərini inkişaf etdirmək lazımdır - qabaqcıl analitik institutların, bazarın və texnoloji trendlərin, layihə ekspertizası, marketing siyasətinin inkişafı, maliyyə mühəndisliyi, dizaynının yaradılması və s.

Innovasiya inkişafının bütöv bir sistemində hər iki strategiya eyni zamanda, o cümlədən idarəetmə texnologiyalarının intensiv ötürülməsi üçün də təqdim edilməlidir. TTİM yeni uzun zəncirlər yaratmaq üçün meylin mövcud dəyər zəncirlərinə daxil edilməsini müəyyən etməlidir.

Klaster siyasətinin həyata keçirilməsi ölkənin təhsil, elmi, texnoloji aqlomerasiyası yüksək texnologiyalı sənayenin müxtəlif sahələrində klasterlərin yaradılması və intensiv inkişafı üçün əlverişli bir şərtədir. Müasir iqtisadiyyatın təşkilinə dair klasterlərin və klaster yaşayışının ən mühüm üstünlüyü geniş tətbiq olunan sənaye texnologiyalarının yaradılması üçün əlverişli şərait yaratmasıdır. Akademikşəhərciyn xüsusi bir xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, onların resurslarının unikal polusentrik multiklaster model yaratmaq imkanı olmasıdır. Respublikamız müxtəlif sahələr arasında texnologiyanın köçürülməsində meydana çıxan yeni sənaye növləri ilə, bir sıra yeni sənaye klasterləri yaratmaq potensialına malikdir.

Bilik idarəetmə klasteri və idrak texnologiyaları qrupu, yəni yeni istehsallar deyil, yeni məlumat sistemlərinin dizaynı, müxtəlif obyektlərin və fəaliyyətlərin yeni birləşmələrini tərtib

edən Akademikşəhərcik klaster yaratmaq potensialında dünyada ən perspektivli olan səviyyəyə çatır. Ahəngdar birləşən belə bir unikal sistem bənzərsiz nəticələr verməlidir. Belə ki, informasiya klasterləri böyük post-sənaye və sənaye klasterləri üçün yeni orijinal məhsulların və inkişaf sürətləndiricilərinin tədarükçüsüdür.

Strateji irəliləyiş layihələri - lokomotivlər. TTİM-in inkişaf modeli, 6-cı texnoloji rejimə və onun hədudlarından kənara çıxan texnoloji irəliləyişlərin strategiyasının həyata keçirilməsini təmin etməlidir. Strategiyanın tərkib hissəsi lokomotiv layihəsidir. Hər bir lokomotiv layihə aşağıdakı tələblərə cavab verməlidir:

1) O innovasiya konturunun təməl prinsiplərini: fundamental elm, mühəndislik, yüksək texnologiyalı istehsal, təhsil, analitik və marketinq, biznes və maliyyə mühəndisliyi, dövlət idarəçiliyi mövqelərinin tamlığını təşkil etməlidir.

2) O layihənin iştirakçılarının hər birini faktiki imkanlarını aşan bir məsələ qarşısında qoymalı və bununla da hər bir subyektin inkişafını tələb etməlidir;

3) layihənin həyata keçirilməsinin nəticəsi dünya bazarında rəqabət qabiliyyətli yüksək səviyyəli geniş istifadə texnologiyası və ya yüksək texnologiyalı aparıcı məhsul olmalıdır;

4) ideal şəkildə, layihənin həyata keçirilməsinin nəticəsi ya yeni bir bazar açmalı və ya yeni bir texniki qayda, yeni bir texnoloji standart təyin etməlidir

5) yerləşdirmə (5-15 il) üçün uzunmüddətli bir perspektivə malik olmalıdır və eyni zamanda qısa müddətli 2-3 il ərzində əmtəə nəticəsi və iqtisadi gəlir verəcəkdir.

Yeni bir inkişaf modelini həyata keçirmək üçün potensial layihələr-lokomotivləri müəyyənləşdirmək və onları Mərkəzin yaradılmasında və həyata keçirilməsində prioritetləri müəyyən etmək lazımdır.

Lokomotiv layihələrinin ən azı üç növü var:

1) **Klasteryaradan layihələr.** Bunlar, elmi və texnoloji aqlomerasiyaya əsaslanan bir qrupun yaradıldığı sayəsində, qarşılıqlı təsir proseslərini təyini ilə həyata keçirən layihələrdir.

2) **Universitetlərin təşəbbüskar layihələri,** TTİM-dən olan qruplar və ya xarici sifariş çərçivəsində həyata keçirilən layihələr.

3) **Strateji sənaye layihələri.** Bunlar yüksək dağıdıcı əlaqələri olan uzun qiymətli zəncirlər yaratmaq üçün layihələrdir. Belə layihələr super mənfəət əldə etmək məqsədi daşıyır.

Təhsilin keyfiyyətli inkişafı baxımından, Akademikşəhərciyin artıq qeyd olunan komponentlərinə mühəndislik təhsili (Texnoloji İnstitutu) və idarəetmə təhsili (İdarəetmə Bacarıqları Mərkəzi) əlavə olunmalı və şəhərin bütün universitetlərini universitetlərarası şəbəkə platformasına bağlamalıdır. Texnologiya İnstitutu (Tİ) mühəndislik və idarəetmə təhsilini birləşdirəcəkdir. Bu müxtəlif yollarla təşkil edilə bilər. Əsas odur ki, Tİ-ni bitirən mühəndislər innovativ layihələrdə işləmək üçün lazım olan yüksək keyfiyyətli mühəndislik təhsili və idarəetmə bacarıqlarına malik olsunlar.

İdarəetmə səlahiyyətləri mərkəzi. Bu, müxtəlif konsaltinq qrupları, idarəetmə aspektləri və s. kimi koalisiya tərəfindən həyata keçirən bir təşkilat deyil, müəyyən bir funksiyadır. Əsas odur ki, idarəetmə səlahiyyətləri mərkəzində (İSM) - inkişafın idarə edilməsində xüsusi qabiliyyət yaranır və aşağıdakı funksiyalar təmin olunur:

a) təlim və lokomotiv layihələrini idarə edə biləcək bütün komandalar, həmçinin yenilikçi start-uplar üçün biznes məsləhətçilər;

b) inkişafı idarəetmə mədəniyyətinə sahib olan, müəssisələrində innovativ inkişaf təcrübəsini həyata keçirən və bu təcrübəni yayan sənaye müəssisələrinin menecerlərindən birinin yaradılması ("Klub").

c) il ərzində sənaye müəssisələri üçün əmək məhsuldarlığının əhəmiyyətli dərəcədə (30% - 100%) artmasına səbəb olan layihələrin inkişafı və həyata keçirilməsi qabiliyyətinə malik innovativ konsaltinq komitələrinin hazırlanması.

Mühəndislik təhsili üçün şəbəkəarası ünsiyyət platforması universitetlərin resursları və tədris formalarının keyfiyyətli yenilənməsi üçün resursları birləşdirəcək "təcrübə yer" olacaqdır. Tikinti mərhələsində olan kampus yaradıcı gənclərin sosial mühitinin yaradılmasına

kömək etməlidir. Platformanın əsas məqsədi yüksək texnologiyalı iqtisadiyyat sektorunun inkişafı üçün zəruri olan yüksək keyfiyyətli mühəndis kadr hazırlamaqdır.

Yeni biliklərin yaranması üçün davamlı mexanizmlər: elmi, mühəndislik, idarəetmə bilikləri. İnkişaf modelinə, dövlətdən daimi bir sifariş olmadığı şəraitdə, müstəqil yeni məlumatlar və bazarda uğurlu yüksək texnologiyalı məhsullar təmin edə bilən yeni bir mexanizm daxildir. Bu cür generasiya, TTİM-də müstəqil tapşırıqlar və problemlər ortaya çıxarsa mümkündür. Bu hərəkət innovasiya iqtisadiyyatının iştirakçıları arasında qarşılıqlı əlaqə konturları ilə başlayanda mümkündür və iştirakçıların hər biri öz tərəfdaşlarının inkişafını təşviq edir ("çəkir").

5. TTİM YARADILMASINDAN GÖZLƏNİLƏN TƏSİRLƏR (EFFEKTİLƏR)

1. Yüksək texnologiya sahəsində sıçrayış:

- yüksək texnologiyalı bir sıra əsas sahələrdə irəliləyişlərin həyata keçirilməsi;
- kommersiyalaşdırılmış elmi inkişafın sayında əhəmiyyətli artım;
- dünya bazarlarında yerli yüksək texnologiyalı məhsulların payını artırmaq;
- uzunmüddətli zəncirlər yaratmaq və yüksək məhsulların yenidən bölüşdürülməsi və satılması ilə əlaqədə iştirak etmək;
- uzunmüddətli strateji layihələrin və proqramların təşəbbüsü;
- strateji layihələrin və elmi proqramların sayının artırılması;
- start-apların və inkişaf etməkdə olan innovativ şirkətlərin sayının artmasının keyfiyyətinin intensivləşdirilməsi;

2. Ölkənin Strateji Araşdırmalar Mərkəzinin iştirakçılarının rəqabət qabiliyyətinin artırılması:

- beynəlxalq təhsil və elmi dərəcələrin artırılması;
- innovativlik və məhsulların keyfiyyətinin artırılması;
- istehsalların texnoloji yenidən qurulması;
- əmək məhsuldarlığının artması;

3. Ölkənin daxili və xarici bazarlardakı rolunun genişlənməsi:

- məhsulların ixracında artım;
- milli və dünya bazarlarının tendensiyaları haqqında biliklərin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması;
- yeni müəssisələrin yaradılması və dünya səviyyəsində olan yeni fəaliyyət növləri;
- əsas vəsaitlər üzrə investisiyaların həcmnin artması;
- beynəlxalq fəaliyyətin inkişafı.

4. Resursların və iş yerlərinin keyfiyyətinin artırılması:

- xərclərin azaldılması, sinerji (əməkdaşlıq) vasitəsilə xidmətlərin və malların keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması, idarəetmə və informasiya texnologiyalarının tətbiqi, müəssisələrin texnoloji bazasının yenidən təchiz edilməsi;
- kadr hazırlığı sisteminin aktuallaşdırılması, tədqiqatçıların, mühəndislərin və menecerlərin hazırlanması üçün yeni tədris proqramlarının tətbiqi;
- gənclər üçün maraqlı və perspektivli, elmdə, innovativ biznes, təhsil, istehsalatda yeni iş yerlərinin yaradılması

- mövcud məşğulluq yerlərinin qorunması və yüksək ödənişli iş yerlərinin yaradılması;
- biznes, təhsil və elmi qurumlar arasında qarşılıqlı fəaliyyətin effektivliyini artırmaq.

5. Əməkdaşlıq şəbəkələrinin gücləndirilməsi:

əlaqələrin sayının artması və digər elmi, təhsil və texnoloji innovasiya mərkəzləri ilə əməkdaşlıq səviyyəsinin artması;

- TTİM-də iştirak edən yeni tərəfdaşların sayının artması;
- beynəlxalq təşkilatlarda üzvlük imkanlarının genişləndirilməsi.
- beynəlxalq əməkdaşlıq imkanlarının genişləndirilməsi.

Fəaliyyət Planı üçün, əsas subyektlərin konsolidasiyasını (məhkəmlənmə, qüvvətlənmə,

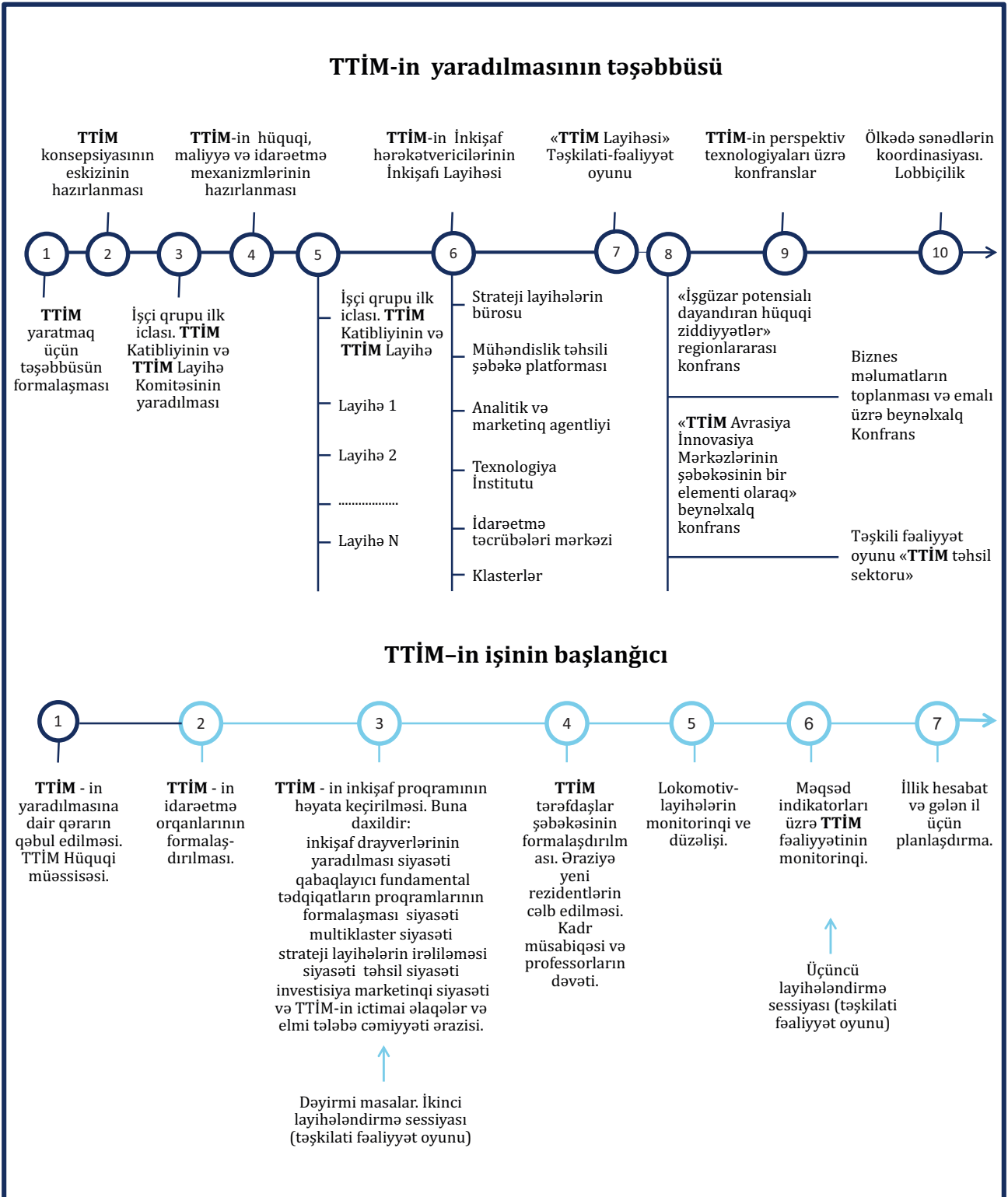

birləşmə) və onların maraqlarının balansını təmin etməklə yanaşı, onların rəhbərləri TTİM-in əsas tərəfdaşları kimi çıxış etməlidirlər. TTİM-in təşkilati və hüquqi statusu, idarəetmə strukturu, maliyyə mexanizmləri TTİM-nin idarəetmə orqanlarına daxil ediləcək əsas rəhbərləri tərəfindən birgə hazırlanmalıdır.[4]

Görüşlər, beyin fırtınası, təşkilati və fəaliyyət oyunları kimi müxtəlif alətlər daxil olmaqla, dizayn işlərinin sistemini təşkil etmək lazımdır. Təşkilati həyata keçirən müəssisə TTİM Layihə Komitəsi ola bilər.

TTİM-in yaradılması mərhələləri

TTİM-in yaradılmasının əsas mərhələləri aşağıdakılardır:

NƏTİCƏ

Azərbaycanda kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı iqtisadiyyatın diversifikasiyası, rəqabətqabiliyyətliliyinin artırılması, məşğulluğun təmin edilməsi, istehlak mallarına olan tələbatın yerli resurslar hesabına ödənilməsi və iqtisadi inkişafın təmin edilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Respublikada qlobal elmi və texnoloji rəqabət aparma imkanını təmin edən dünya səviyyəli elmi, təhsil və texnoloji mərkəz yaratmaq məqsədəməvafiqdir. TTİM modeli, yeni şərtlərlə, bazar yönümlü yüksək texnologiyalı məhsulların yaradılması üçün yeni məlumatlar yaradacaq bir mexanizmə malikdir. TTİM bütün ölkə üçün elmi və texnoloji inkişafın əsas hərəkətvericilərindən biri kimi çıxış edə bilər.

Lokomotiv layihələrindən biri "Təhsil və elmi proseslər, dizayn işləri və idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsi prosesində ünsiyyətin təmin edilməsi üçün virtual mühit" adlı İT layihəsi ola bilər. Bu layihə bilik iqtisadiyyatı ilə bağlı ola bilər və gözlənilən funksiyalar mövcud analoglardan artıqdır.

TTİM modelinin əsas xüsusiyyətləri potensial innovasiya mövzuları olan işçilər, şəhər müəssisələri və universitetlərin müzakirələri, görüşlər və dəyirmi masalar nəticəsində əldə edilə bilər. Layihə-lokomotivlər inkişaf etdiricilər və onların potensial tərəfdaşları ilə müzakirə olunmalıdır. Bu gün üçün bu cür layihələr demək olar ki, bir çoxdur və yenilənməyə davam edir.

Yeni inkişaf modeli ilk növbədə mövcud elmi və texnoloji inkişafın kommersiyalaşdırılmasında maneələri aradan qaldırmalıdır, milli səviyyədə iqtisadi inkişaf üçün texnoloji irəliləyişləri təmin etməlidir. Bu model innovativ fəaliyyət subyektlərinin qarşılıqlı təsir mexanizmini nümayiş etdirməlidir və onun mərhələli şəkildə həyata keçirilməsinin ssenarilərini göstərməlidir. Addımlar, özünü təşkil edən inkişaf prosesinə başlamaq üçün lazım olan və kifayət qədər olan sistemin əsasında başlayır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin "Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritəsinin başlıca istiqamətləri"nin təsdiqi və bundan irəli gələn məsələlər haqqında 1897 nömrəli sərəncamı. 16 mart 2016-cı il.

2. G.B.Səlimova "Müasir şəraitdə sənaye zonalarının inkişaf xüsusiyyətləri" Əmək və Sosial Problemlər üzrə Elmi-Tədqiqat və Tədris Mərkəzinin elmi əsərlər toplusu № 1(19)2017 səh.152-158 ISSN 2078-8401 UOT: 330.341.1:62

3. П.А.Французов, А.В. Нечипоренко, А.В. Елашкина, Т.А. Гусева, С. Анциферов, Е.Б.Рачков, А.Ю.Губанов, Т.М.Губанова, М.Р. Воробьева, А.В. Орехов «Подходы к разработке Концепции создания в Новосибирской области Центра образования, исследований и разработок (ЦОИР)» Новосибирск 2012.

4. Сенин А. «Критерии успеха деятельности исследовательских парков. Роль научных и технологических парков в развитии наукоемких фирм». По материалам: R. S. Jonash, The Real Estate Component: Research Parks and Incubators, in: Technology Transfer and Economic Development, Report of a Forum on Technology Transfer, USA, 1990.- Интернет-ресурс, Сайт «Технопарки, экономика, бизнес».

<http://technopark.al.ru/tpark>

<http://www.iaspworld.org/>

5. http://www.economy.gov.az/index.php?option=com_content&view=article&id=147: iqtisadi-zonalar

СОЗДАНИЕ НЕЗАВИСИМОГО ЦЕНТРА ОБРАЗОВАНИЯ, ИССЛЕДОВАНИЙ И РАЗРАБОТОК (РАЗВИТИЯ) МЕЖДУНАРОДНОГО ЗНАЧЕНИЯ, СТИМУЛИРУЮЩЕГО ИННОВАЦИОННУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

ГЮЛЬНАРА САЛИМОВА
АЙГЮН САЛИМОВА

РЕЗЮМЕ

В статье представлена основная цель создания международно значимого и независимого центра образования, исследований и разработок (ЦОИР), стимулирующего инновационную деятельность, мировые направления инновационного и технологического развития, негативные тенденции и риски инновационного развития, вопросы создания новой модели развития, требования к разработке модели. Отмечены важные аспекты разработанной модели. В статье также отражены ожидаемые эффекты от создания ЦОИР и этапы его создания.

Ключевые слова: инновация, развитие, образование, исследования, центр, научный парк, кластер, технопарк.

CREATION OF AN INDEPENDENT CENTER FOR EDUCATION, RESEARCH AND DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL IMPORTANCE, STIMULATING INNOVATION

Gulnara SELIMOVA,
Aygun SELIMOVA

ABSTRACT

The article presents the main goal of creating an internationally significant and independent center for education, research and development (CERD) which stimulates innovative activities, global directions of innovative and technological development, negative trends and risks of innovative development, issues of creating a new development model, requirements for model development. Important aspects of the developed model are noted. The article also reflects the expected effects on the creation of the CERD and the stages of its creation.

Keywords: innovation, development, education, research, center, science park, klaster, texnopark.